

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen järjestökuuleminen 28.10.2021 Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n vastaukset ennakkokysymyksiin

Yhdenvertaisuussuunnittelu varhaiskasvatuksessa

1. Mitä vaikutuksia sillä olisi eri ihmisten kannalta (lapset, henkilökunta, vanhemmat), että yhdenvertaisuussuunnittelu laajenisi varhaiskasvatukseen?

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry katsoo, että vaikutukset eri ihmisten kannalta olisivat myönteisiä. Yhdenvertaisuussuunnittelun laajeneminen varhaiskasvatukseen tarkoittaisi, että varhaiskasvatuksen piirissä olisi yksi konkreettinen työväline lisää yhdenvertaisuuden edistämiseen esimerkiksi eri tavoin vammaisten ja vammattomien lasten välillä. Muutos olisi loogisessa ajallisessa yhteydessä vammaislainsäädännön uudistamiseen, jonka yhteydessä kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki kumotaan, ja kyseisen lain nojalla myönnetty kuntouttava varhaiskasvatus jää palvelumuotona historiaan. Yhdenvertaisuussuunnittelu voisi osaltaan auttaa edistämään inklusioperiaatteen mahdollisimman laajaa toteutumista kaikille yhteisten varhaiskasvatuspalveluiden piirissä edellä kuvatussa lainsäädännön murrosvaiheessa. Se, että varhaiskasvatuksen järjestäjällä olisi velvoite etukäteen suunnitella ja pohtia eri toimenpiteitä yhdenvertaisuuden varmistamiseksi, voisi osaltaan auttaa ratkaisemaan monia käytännön ongelmia, joita esimerkiksi kehitysvammaisten lasten perheet kohtaavat varhaiskasvatuspalveluissa. Kehitysvammaisten Tukiliiton lakineuvonnassa kuultujen kokemusten perusteella vammaisten lasten perheissä joudutaan toisinaan miettimään muun muassa sitä, minä päivinä vammaisen lapsi voi ylipäättään mennä päiväkotiin, jos tiedossa on, että riittävää avustajaresurssia ei ole joka päivä tarjolla. Pahimmillaan tämä vaarantaa näiden lasten täysimääräisen oikeuden varhaiskasvatukseen. Yhdenvertaisuussuunnittelu voisi lisätä vammaisten lasten vanhempien tietoisuutta siitä, millaista tukea ja kenen järjestämänä varhaiskasvatuksessa on oikeus saada sekä edistää näin oppimista koskevien oikeuksien toteutumista.

2. Miten lapsia voisi osallistaa suunnitteluun?

Kommunikaation erityistarpeiden huomioiminen on välttämätöntä, jotta kaikki lapset voivat osallistua suunnitteluun. Lapsien osallistaminen vaatii ennen kaikkea aikaa, mihin on syytä varautua jo etukäteen. Lasten osallistamiseen ja osallistumisen mahdollistamiseen on varattava vielä tavanomaista enemmän aikaa silloin, kun kyseessä on esimerkiksi kehitysvammaisen lapsi, jolla on kommunikaatiossaan mahdollisesti vaativiakin erityistarpeita. Lasten on saatava tahtonsa ja mieltymystensä esittämiseen tarvitsemaansa apua ja tukea YK:n vammaissopimuksen 12 artiklan edellyttämällä tavalla.

3. Miten henkilökuntaa voisi osallistaa suunnitteluun?

-

4. Miten lasten vanhempia voisi osallistaa suunnitteluun?

On tärkeää, että osallistumisen kynnys on tarpeeksi matala. Vanhemmille on tarjottava erilaisia kanavia ja välineitä omien näkemyksiensä kertomiseen. Osa vammaisten lasten vanhemmista on hyvin kuormittavassa elämäntilanteessa, minkä vuoksi osallistumisesta on tehtävä heille mahdollisimman helppoja. Lisäksi on

toivottavaa, että tarjolla on kanavia myös intensiivisempään osallistumiseen esimerkiksi vanhempainyhdistysten muodossa, jotka ovat avoimia kaikille.

5. Mitä yhteiskunnallisia vaikutuksia sillä olisi?

Yhteiskunnallisten vaikutusten voidaan arvioida olevan lähtökohtaisesti myönteisiä yhdenvertaisuuden edistymisen seurauksena. Voidaan esimerkiksi arvioida, että kun yhdenvertaisuus huomioidaan paremmin varhaiskasvatuksessa, valtiovallan tavoitteiden mukaisesti aiempaa useammat tukea esimerkiksi vammaansa vuoksi tarvitsevat lapset, jotka nyt eivät välttämättä osallistu varhaiskasvatukseen, koska päiväkodissa ei riittävästi huomioida lapsen erityistarpeita, saadaan aiemmin varhaiskasvatuksen piiriin.

6. Mitä taloudellisia vaikutuksia sillä olisi?

On mahdollista, että toiminnan järjestäjät näkisivät yhdenvertaisuussuunnittelua koskevan velvoitteen lisäkustannuksena ja mahdollisesti byrokratiaa lisäävänä tekijänä. Tukiliitto katsoo kuitenkin, että kun yhdenvertaisuuden edistämisen edellyttämiä toimenpiteitä on suunniteltu huolellisesti etukäteen, toiminnasta tulee aiempaa tehokkaampaa, mikä johtaa hyvin todennäköisesti kustannussäästöihin viimeistään pidemmällä aikavälillä. Säästöjä voi syntyä esimerkiksi siitä, että kun mm. vammaisten lasten tarpeet on nykyistä paremmin huomioitu varhaiskasvatusjärjestelmässä jo etukäteen, tarvetta mahdollisesti kalliimmille ja raskaammille palveluille ei myöhemmin synny sen vuoksi, että päiväkotiympäristö soveltuu huonosti vammaisen lapsen tarpeisiin ja on esimerkiksi saavutettavuuden (ml. kognitiivinen saavutettavuus) näkökulmasta puutteellinen.

Häirintä ja koulutuksen järjestäjän vastuu

1. Mitä vaikutuksia sillä olisi opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kannalta, jos laissa olisi selkeämmin määritelty velvollisuus puuttua häirintään?

Tukiliitto katsoo, että nykyistä tarkempi ja selkeämpi velvoite häirintään puuttumiseksi on lähtökohtaisesti kannatettava ajatus. Muutos antaisi henkilökunnalle nykyistä selkeämmin toimivallan puuttua häirintään, mikä voisi edesauttaa sitä, että opetuksen ja koulutuksen järjestäjä pystyy puuttumaan häirintään mahdollisimman varhain.

2. Mitä vaikutuksia sillä olisi oppilaiden tai opiskelijoiden kannalta?

Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella toimintarajoitteisilla lapsilla ja nuorilla on enemmän kiusaamis- ja väkivaltakokemuksia kuin muilla lapsilla, minkä vuoksi muutos voisi edistää esimerkiksi toimintarajoitteisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta ja muiden oikeuksien toteutumista. Kiusaamiskokemukset vaikuttavat usein pitkälle loppuelämään, minkä vuoksi mahdollisimman varhaisella puuttumisella kaikenlaiseen häirintään ja esimerkiksi kiusaamiseen olisi merkittävä, myös koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ulottuva vaikutus.

3. Mitä vaikutuksia sillä olisi opettajien kannalta?

Tukiliitto toteaa, että opetushenkilöstöllä tulee olla riittävät resurssit puuttua kaikenlaiseen häirintään ja esimerkiksi kiusaamiseen. Tämä tarkoittaa riittävän osaamisen varmistamista sekä esimerkiksi ajallisia resursseja. Voisi olla tarpeen pohtia, tarvittaisiinko koulu- ja opetusjärjestelmässä nimenomaan näiden ongelmien ratkaisuun erikoistunutta työvoimaa, jolla olisi sekä tiedolliset että ajalliset resurssit tunnistaa häirintää ja kiusaamista sekä puuttua näihin.

4. Onko nykytilanteessa selkeää, että se, ettei opetuksen tai koulutuksen järjestäjä puutu (tiedossaan olevaan) häirintään, johtaa vastuuseen?

Tukiliitto katsoo, että tämä ei ole riittävän selkeää.

5. Tulisiko laissa mainita myös nimenomaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjän tai palveluntuottajan velvollisuus puuttua häirintään ja mitä vaikutuksia sillä olisi?

Tukiliitto kannattaa tällaista nimenomaista mainintaa. Häirintään puuttumiseen tulisi olla käytössä työkaluja kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla.

Häirinnän määritelmän muutokset

1. Mitä vaikutuksia sillä olisi, jos häirintä voisi yksilön lisäksi kohdistua myös ihmisryhmään?

Muutos voisi tehdä näkyväksi laajamittaisen, tiettyyn ihmisryhmään kohdistuvan syrjinnän ja auttaa tunnistamaan rakenteellista syrjintää nykyistä tehokkaammin. Tukiliitto katsoo, että häirintään puuttumiseksi on oltava riittävästi työkaluja niin yksilön kuin ihmisryhmänkin kohdalla.

2. Tulisiko mahdollisuus saada hyvitystä olla vain yksilöllä?

Hyvityksen kohdistuminen suurempaan ryhmään yksilön sijaan voisi olla käytännössä haastavaa toteuttaa. Näissä tapauksissa hyvityksen voisi ohjata syrjintää kokenutta ihmisryhmää edustavalle taholle, vammaisten henkilöiden tapauksessa esimerkiksi Vammaisfoorumi ry:lle.

3. Tulisiko olla mahdollista viedä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan sellainen asia, jossa ei ole mahdollista nimetä yksittäistä syrjinnän uhria?

Tukiliitto pitää tätä kannatettavana. Tällaisessa asiassa saatu ratkaisu voisi edistää yhdenvertaisuuden toteutumista laajemmassa mittakaavassa kuin yksilön kohdalla. Kynnys viedä asioita eteenpäin voisi niinkään madaltua.

Kohtuulliset mukautukset ja sopiva suunnittelu

1. Tulisiko kaikille sopivasta suunnittelusta säätää kotimaisessa lainsäädännössä, esimerkiksi yhdenvertaisuuslaissa?

Kotimainen säännös kaikille sopivasta suunnittelusta voisi vahvistaa YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan asettamaa yleistä velvoitetta edistää kaikille sopivaksi suunniteltujen tavaroiden, palvelujen, välineiden ja tilojen tutkimusta ja kehittämistä sekä niiden saatavuutta ja käyttöä. Mikäli sopivasta suunnittelusta säädetään kotimaisessa lainsäädännössä, se tulee määritellä riittävän laajasti kuvaten vähintään lain perustelujen tasolla myös sitä, mitä kaikkea sopiva suunnittelu sisältää ja tarkoittaa eri vamma ryhmien kannalta. Kehitysvammaisten ihmisten näkökulmasta kieli ja viestintä ovat keskeisiä asioita kaikille sopivassa suunnittelussa. Yhteiskunnan tavaroissa, palveluissa, välineissä ja tiloissa sekä näitä koskevassa informaatiossa tulee käyttää selkokieltä. Selkokielen informaation tarve ei koske pelkästään esimerkiksi kehitysvammaisia ihmisiä, vaan on myös monia muita ihmisryhmiä, jotka hyötyisivät selkokielen käytön yleistymisestä yhteiskunnassa.

2. Mitä vaikutuksia sillä olisi, jos kaikille sopivasta suunnittelusta säädettäisiin?

Sopivan suunnittelun käsite ja yleinen velvoite edistää kaikille sopivaa suunnittelua yhteiskunnassa voisi tulla yhä paremmin tunnetuksi. On tärkeää ottaa huomioon, että kaikille sopiva suunnittelu ei voi korvata esteettömyys- ja saavutettavuustoimia sekä kohtuullisia mukautuksia, vaan kyse on niitä täydentävästä keinosta edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

3. Voisiko kaikille sopiva suunnittelu kuulua yhdenvertaisuussuunnittelun yhteyteen?

Kaikille sopiva suunnittelu voisi olla osa yhdenvertaisuussuunnittelua, mutta sen tulee ulottua myös tätä laajemmalle kaikenlaiseen yhteiskunnan kehittämiseen eri hallinnonaloilla ja -tasoilla.

4. Onko kohtuullisia mukautuksia koskeva sääntely nykyisin toimivaa? Jos ei, miten sääntelyä tulisi muuttaa?

Nykyisellään ilmenee epäselvyyttä siitä, miten pitkälle velvollisuus kohtuullisiin mukautuksiin ulottuu eri konteksteissa. Näiltä osin tarvittaisiin siis yhä yhdenvertaisuuslainsäädännön toimeenpanon tukea, jotta velvoite kohtuullisiin mukautuksiin tulisi yhä paremmin ja kokonaisvaltaisemmin tunnetuksi. Yksi hankala kysymys on, kuinka pitkälle esimerkiksi yhteiskunnan tarjoamia palveluita tulisi kohtuullisia mukautuksia koskevan sääntelyn nojalla mukauttaa. Lakisääteisten palveluiden mukauttaminen voi johtaa hallinnon lainalaisuusperiaatteen näkökulmasta hankaliin tilanteisiin, mikäli tietyssä yksittäisessä tilanteessa kohtuulliseksi katsottava mukautus edellyttäisi esimerkiksi lain sanamuodosta tai vakiintuneesta oikeuskäytännöstä poikkeamista.

5. Mitä vaikutuksia sillä olisi, jos kohtuullisten mukautusten sääntelyä muutettaisiin?

Mikäli sääntely selkeytyisi nykyisestä, tämä voisi edesauttaa sitä, että kohtuulliset mukautukset todella toteutuisivat silloin, kun niille on tarve.

Hyvityksen toimivuus nykymallissa ja lautakunnan mahdollisuus määrätä hyvitystä

1. Miten nykyinen hyvityksen vaatimismenettelyä koskeva sääntely toimii syrjityn henkilön kannalta?

Sääntely toimii syrjityn henkilön kannalta huonosti. Oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi hyvitystä ei tyypillisesti uskalleta lähteä vaatimaan tuomioistuinprosessissa. Monet kehitysvammaiset ja vastaavaa tukea tarvitsevat ihmiset ovat hyvin pienituloisia, minkä vuoksi kanteen nostaminen hyvityksen vaatimiseksi ei ole käytännössä mahdollista taloudellisten resurssien puuttumisen vuoksi. Esteenä oikeuksiin pääsemiseksi on myös se seikka, että kehitysvammaiset ja vastaavaa tukea tarvitsevat ihmiset eivät pysty ajamaan asioitaan itse, vaan tarvitsevat tähän runsaasti apua ja tukea, jota ei välttämättä ole lainkaan saatavilla. Tilanne on hyvin ongelmallinen mm. YK:n vammaissopimuksen 13 artiklan edellyttämän oikeussuojan saavutettavuuden kannalta.

2. Onko hyvityksen saamisella merkitystä syrjityn henkilön kannalta?

Lähtökohtaisesti hyvityksen saamisella voidaan ajatella olevan merkitystä. Syrjinnän muodossa koettua loukkausta ei saada jälkikäteen poistetuksi, ja taloudellinen hyvitys on yksi keino kompensoida tapahtunutta yksilölle. Hyvityksen määrääminen syrjineen tahon maksettavaksi voi osaltaan estää syrjimisen jatkumisen ja hyödyttää syrjittyä henkilöä myös tätä kautta.

3. Tulisiko yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan voida määrätä hyvitystä?

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry: Kyllä. Tämä madaltaisi kynnystä hyvityksen vaatimiseen ja vahvistaisi siten yksilön oikeusturvaa. Lisäksi voidaan ajatella, että juuri yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa on paras osaaminen yhdenvertaisuus- ja syrjintäasioissa sekä niihin liittyvän hyvityksen määrittämisessä, minkä vuoksi muutos olisi erityisen perusteltu.

4. Jos hyvitystä voisi hakea lautakunnalta, tulisiko edelleen olla mahdollisuus hakea hyvitystä myös käräjäoikeudessa?

Yksilön näin halutessa kyllä. Kahdesta paikasta hyvitystä ei kuitenkaan luonnollisestikaan voisi saada.

5. Onko tilanne yksilön kannalta sekava, jos hyvitystä voi hakea kahdessa paikassa: lautakunnassa ja käräjäoikeudessa?

-

Muita käsiteltyyn aihepiiriin liittyviä huomioita:

AsOy:t eivät kuulu YVL 15 §:n soveltamisalan piiriin, vaikka kohtuullisia mukautuksia tarvittaisiin usein juuri asumisen kontekstissa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Se, että vaatimus kohtuullisista mukautuksista ei koske asunto-osakeyhtiöitä, hankaloittaa myös välillisesti YK:n vammaissopimuksen 19 artiklassa turvattujen, vammaisten henkilöiden asumista koskevien oikeuksien toteutumista. Vammaiset henkilöt eivät voi yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa valita asuinpaikkaansa, jos suuri osa asuntokannasta ja asunnoista ei tosiasiallisesti sovellu heidän tarpeisiinsa, eikä yhtiöillä ole velvollisuutta kohtuullisten mukautusten tekemiseen.

Olisi hyvä, jos yhdenvertaisuusvaltuutetulla olisi myös työelämän kontekstissa nykyistä vahvempi toimivalta.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan resursseja tulisi lisätä. Resursseja tarvittaisiin mm. lautakunnan päätösten julkaisemisen tehostamiseen nykyisestä. Mikäli päätöksiä olisi nykyistä paremmin saatavilla, tämä voisi edesauttaa ihmisiä ajamaan omia vastaavia asioitaan ja tietoisuuden lisäämisen kautta edistää syrjintään puuttumista jo ennakkolisesti.

Lisätietoja

Saara Kokko

Lakimies (OTM)

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

040 664 1493

saara.kokko@tukiliitto.fi